

POSTANOWIENIE

15 lutego 2024 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Roman Trzaskowski

na posiedzeniu niejawnym 15 lutego 2024 r. w Warszawie

w sprawie z powództwa A.K.

przeciwko Bank spółce akcyjnej w W.

o zapłatę,

na skutek skargi kasacyjnej Bank spółki akcyjnej w W.

od wyroku Sądu Okręgowego w Warszawie

z 1 września 2022 r., XXVII Ca 2036/17,

1. odmawia przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania;

2. zasądza od skarżącego na rzecz powódki kwotę 2 700 (dwa tysiące siedemset) zł z odsetkami wynikającymi z art. 98 §1¹ k.p.c. za czas po upływie tygodnia od dnia doręczenia orzeczenia zobowiązanemu do dnia zapłaty, tytułem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.

UZASADNIENIE

Wyrokiem z dnia 1 września 2022 r. Sąd Okręgowy w Warszawie zmienił wyrok Sądu Rejonowego dla Warszawy-Śródmieścia w Warszawie z dnia 26 maja 2017 r. w ten sposób, że zasądził od pozwanego Banku na rzecz powódki kwotę 61 626,52 zł z bliżej oznaczonymi odsetkami oraz orzekł o kosztach postępowania.

W skardze kasacyjnej, w uzasadnieniu wniosku o jej przyjęcie do rozpoznania, pozwany wskazał przyczyny kasacyjne określone w art. 398⁹ § 1 pkt 1

i 3 k.p.c. Jego zdaniem w sprawie wystąpiły istotne zagadnienia prawne wyrażające się w następujących pytaniach:

1) czy w świetle zasady pewności prawa, gwarantowanej przez art. 2 Konstytucji RP, dopuszczalna jest ocena naruszenia przez przedsiębiorcę przepisów prawa przy zawieraniu umowy konsumenckiej, dokonywana z uwzględnieniem wykładni orzeczniczej tychże przepisów, ukształtowanej przez Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej na wiele lat po zawarciu umowy, czy też ocena ta winna odnosić się do standardów obowiązujących w dacie zawarcia umowy?;

2) czy ocena sytuacji konsumenta w jakiej znalazłby się on, gdyby w umowie nie zawarto kwestionowanego postanowienia umownego, dokonywana w ramach badania przesłanki rażącego naruszenia interesów konsumenta (art. 385¹ § 1 k.c., art. 385² § k.c.), może zostać ustalona wyłącznie na podstawie treści pozostałych postanowień umownych z wyłączeniem postanowienia kwestionowanego, czy powinna być dokonywana także z uwzględnieniem otoczenia społeczno-gospodarczego z chwili zawarcia umowy, specyfiki rynku usług finansowych i zawieranych w zakresie tych usług umów na rynku, a także czy badanie wystąpienia przesłanki „rażącego naruszenia interesów konsumenta” może ograniczać się do zbadania postanowień kwestionowanej umowy oraz ustalenia na tej podstawie dysproporcji praw i obowiązków wynikających z umowy na niekorzyść konsumenta, czy też raczej winno uwzględniać wytyczne i wskazówki Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej w zakresie ustalania znaczącej nierównowagi praw i obowiązków stron, stanowiącej odpowiednik polskiego kryterium rażącego naruszenia interesu konsumenta, w zakresie w jakim Trybunał wskazuje na konieczność porównania stosowanych przez przedsiębiorcę metod ustalania wartości miernika waloryzacji znajdującego zastosowanie do umowy będącej przedmiotem sporu, ze zwykle stosowanymi metodami ustalania wartości tych mierników, jak również czy powinno uwzględniać porównanie rzeczywistej wartości mierników stosowanych przez przedsiębiorcę, z wysokością mierników stosowanych na rynku, w chwili zawarcia umowy będącej przedmiotem postępowania?;

3) czy obowiązek wzięcia pod uwagę przez sąd z urzędu nieważności czynności prawnej (art. 58 § 1 i 2 k.c.) oznacza, że sąd może na tej podstawie uwzględnić powództwo o zwrot nienależnego świadczenia (art. 410 k.c.), wywodzone z innej podstawy faktycznej, czy też tego rodzaju rozstrzygnięcie oznaczać będzie wyrokowanie, co do przedmiotu nieobjętego żądaniem pozwu (art. 321 § 1 k.p.c.)?

Zarzut nieważności postępowania skarżący powiązał z naruszeniem art. 321 w związku z art. 391, z art. 187 § 1 pkt 1 i 2 i z art. 383 zd. 1 k.p.c. przez orzeczenie ponad żądanie pozwu, skutkujące pozbawieniem pozwanego możliwości obrony swych praw.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Z art. 398¹ § 1 k.p.c. wynika, że skarga kasacyjna przysługuje co do zasady od prawomocnych orzeczeń sądów drugiej instancji, a więc orzeczeń wieńczących dwuinstancyjne postępowanie sądowe, w którym sądy obu instancji dysponują pełną kognicją w zakresie faktów i dowodów. Jednakże zgodnie z art. 398⁹ § 1 k.p.c. Sąd Najwyższy przyjmuje skargę kasacyjną do rozpoznania tylko wtedy, gdy w sprawie występuje istotne zagadnienie prawne, istnieje potrzeba wykładni przepisów prawnych budzących poważne wątpliwości lub wywołujących rozbieżności w orzecznictwie sądów, zachodzi nieważność postępowania lub skarga kasacyjna jest oczywiście uzasadniona. W zamyśle ustawodawcy skarga kasacyjna stanowi zatem nadzwyczajny środek zaskarżenia, którego rozpoznanie przez Sąd Najwyższy musi być uzasadnione względami o szczególnej doniosłości, wykraczającymi poza indywidualny interes skarżącego, a mającymi swoje źródło w interesie publicznym, w szczególności przez zapewnienie jednolitej wykładni i stosowania prawa. Wyłączną podstawą oceny pod kątem przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania są wskazane w niej przyczyny kasacyjne wraz z uzasadnieniem (art. 398⁴ § 2 k.p.c.).

Zgodnie z utrwalonym stanowiskiem Sądu Najwyższego, skarżący, który jako uzasadnienie wniosku o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania wskazał przyczynę określoną w art. 398⁹ § 1 pkt 1 k.p.c., powinien odpowiednio sformułować zagadnienie prawne, wskazać przepisy prawa, na których tle

zagadnienie się wyłoniło oraz przedstawić argumentację jurydyczną uzasadniającą możliwość rozbieżnych ocen prawnych oraz świadczącą o istotności tego zagadnienia (zob. np. postanowienia Sądu Najwyższego: z 10 maja 2001 r., II CZ 35/01, OSNC 2002, Nr 1, poz. 11; z 2 grudnia 2014 r., II CSK 376/14, niepubl.; z 9 kwietnia 2015 r., V CSK 547/14, niepubl.). Zagadnienie jest istotne, jeżeli jego rozstrzygnięcie ma znaczenie dla ukierunkowania praktyki sądowej i rozstrzygnięcia sprawy, w której zagadnienie powstało (zob. np. postanowienie Sądu Najwyższego z 18 września 2012 r., II CSK 180/12, niepubl. oraz z 2 grudnia 2014 r., II CSK 376/14, niepubl.), wywołuje poważne wątpliwości, a zarazem nie było dotychczas rozstrzygnięte w judykaturze albo dotychczasowe orzecznictwo wymaga zmiany (zob. np. postanowienie Sądu Najwyższego z 24 sierpnia 2016 r., II CSK 94/16, niepubl.).

Zagadnienia prawne sformułowane przez pozwanego nie czynią zadość wskazanym wymaganiom, gdyż zostały już wystarczająco wyjaśnione w dotychczasowym orzecznictwie.

Wątpliwość co do retrospektywnego stosowania standardów informacyjnych wypracowanych w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej na wiele lat po zawarciu umowy na jej ocenę pomija, że Sąd Najwyższy wielokrotnie wyjaśniał już, jakie przesłanki muszą być spełnione, aby można było przyjąć, iż konsument został należycie poinformowany o ryzyku walutowym związanym z zaciągnięciem kredytu indeksowanego do waluty obcej czy denominowanego w tej walucie (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 27 listopada 2019 r., II CSK 483/18, niepubl., z dnia 10 maja 2022 r., II CSKP 285/22, z dnia 13 maja 2022 r., II CSKP 293/22, niepubl., z dnia 13 maja 2022 r., II CSKP 464/22, z dnia 24 czerwca 2022 r., II CSKP 10/22, niepubl., z dnia 8 listopada 2022 r., II CSKP 1153/22, niepubl., z dnia 20 lutego 2023 r., II CSKP 809/22, niepubl., z dnia 28 lutego 2023 r., II CSKP 763/22, niepubl. i z dnia 25 października 2023 r., II CSKP 810/23), co wskazywałoby na jednoznaczność postanowienia wprowadzającego to ryzyko i wykluczało jego kontrolę pod kątem abuzywności, zważywszy, iż chodzi o postanowienie określające świadczenie główne (por. art. 385¹ § 1 zd. 2 k.c.). W tym kontekście zastrzegał m.in., że ogólne pouczenie konsumenta, iż wahania kursów waluty obcej, do której kredyt jest denominowany/indeksowany, wpłyną na

wysokość salda kredytu oraz wysokość raty kapitałowo-odsetkowej wyrażonej w walucie krajowej, jest niewystarczające dla stwierdzenia, że bank udzielił kredytobiorcy konsumentowi wystarczającej informacji. Podkreślał też, że nawet przestrzeganie przez bank obowiązującego w dacie zawarcia umowy standardu wynikającego z rekomendacji S Komisji Nadzoru Bankowego dotyczącej dobrych praktyk w zakresie ekspozycji kredytowych zabezpieczonych hipotecznie wydanej w 2006 r., nie wyklucza oceny, iż bank nie udzielił konsumentowi należytej informacji, a ocena ta może przesądzać nietransparentność klauzuli ryzyka walutowego (por. np. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 13 maja 2022 r., II CSKP 464/22 i z dnia 20 lutego 2023 r., II CSKP 809/22 i z dnia 25 października 2023 r., II CSKP 810/23, postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 3 września 2022 r., I CSK 2071/22, niepubl. i tam przywoływane orzeczenia). W tym względzie bowiem decydują kryteria obiektywne, a nie „wina” banku, która może mieć znaczenie w kontekście innych regulacji prawnych (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 lutego 2023 r., II CSKP 763/22).

W orzeczeniach tych Sąd Najwyższy wyjaśniał też, jak należy w tym kontekście rozumieć przesłankę rażącego naruszenia interesów konsumenta (art. 385¹ § 1 k.c., art. 385² § k.c.). Wyjaśnił zatem przede wszystkim, że pojęcie „rażącego” naruszenia interesów konsumenta należy interpretować w świetle art. 3 ust. 1 dyrektywy 93/13/EWG, w którym mowa jest o postanowieniach powodujących „znaczącą” nierównowagę wynikających z umowy praw i obowiązków stron ze szkodą dla konsumenta. Oznacza to, że formuła zastosowana w art. 385¹ § 1 k.c. powinna być interpretowana rozszerzająco przez przyjęcie, iż o naruszeniu interesu konsumenta świadczy nierównowaga, na niekorzyść konsumenta, praw i obowiązków stron wynikających z umowy, która jest istotna, znacząca (zob. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 20 czerwca 2018 r., III CZP 29/17, OSNC 2019, nr 1, poz. 2, wyroki Sądu Najwyższego z dnia 3 lutego 2006 r., I CK 297/05, Biul. SN 2006, nr 5, s. 12, z dnia 15 stycznia 2016 r., I CSK 125/15, OSNC-ZD 2017, nr 1, poz. 9, z dnia 30 czerwca 2020 r., III CSK 343/17, OSNC 2021, nr 2, poz. 13 i z dnia 27 maja 2022 r., II CSKP 395/22, niepubl. oraz postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 6 lipca 2023 r., I CSK 5772/22, niepubl.). W celu zaś ustalenia, czy klauzula znacząco narusza

interesy konsumenta, trzeba w szczególności wziąć pod uwagę, czy pogarsza ona położenie prawne konsumenta w stosunku do tego, które - w braku umownej regulacji - wynikałoby z przepisów prawa, w tym dyspozytywnych (zob. w szczególności uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 20 czerwca 2018 r., III CZP 29/17, uchwała Sądu Najwyższego z dnia 27 października 2021 r., III CZP 43/20, Biul.SN 2021, nr 10, s. 11 oraz wyroki Sądu Najwyższego z dnia 27 lutego 2019 r., II CSK 19/18, niepubl., z dnia 29 października 2019 r., IV CSK 309/18, OSNC 2020, nr 7-8, poz. 64, z dnia 30 czerwca 2020 r., III CSK 343/17, OSNC 2021, Nr 2, poz. 13, z dnia 25 listopada 2020 r., V CSK 16/19, niepubl. i z dnia 13 maja 2022 r., II CSKP 464/22, niepubl.). Z odwołaniem do orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej doprecyzował te kryteria również w odniesieniu do klauzul ryzyka walutowego zawartych w szeroko rozumianych umowach kredytów indeksowanych do waluty obcej, oceniając w szczególności negatywnie ponoszenie przez kredytobiorcę nieograniczonego (nieproporcjonalnego) ryzyka kursowego (por. zwłaszcza wyroki Sądu Najwyższego z dnia 13 maja 2022 r., II CSKP 464/22, z dnia 25 października 2023 r., II CSKP 810/23 oraz z dnia 29 listopada 2023 r., II CSKP 1753/22; por. też wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 10 czerwca 2021 r., C-776/19-C-782/19, BNP Paribas Personal Finance, pkt 99-103, teza).

W świetle utrwalonego orzecznictwa Sądu Najwyższego nie budzi też wątpliwości, że ocena abuzywności klauzuli powinna być dokonywana w świetle okoliczności z chwili zawarcia umowy, w związku z czym sposób wykorzystywania jej w praktyce przez bank jest w zasadzie obojętny (por. w szczególności uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 20 czerwca 2018 r., III CZP 29/17, OSNC 2019, nr 1, poz. 2).

Sąd Najwyższy wyjaśnił już również, jakie znaczenie dla możliwości dalszego obowiązywania umowy po usunięciu z niej niedozwolonego postanowienia umownego ma wola konsumenta, wskazując najpierw, że abuzywność klauzuli może prowadzić do upadku całej umowy, jeżeli bez tej klauzuli obowiązywanie umowy jest prawnie niemożliwe w świetle prawa krajowego, przy czym decydujące jest podejście obiektywne, wykluczające dopuszczalność uznania sytuacji jednej ze stron umowy za kryterium rozstrzygające o dalszym losie umowy

(por. w szczególności wyroki Sądu Najwyższego z dnia 11 grudnia 2019 r., V CSK 382/18, Glosa 2020, nr 4, s. 67 i n. i z dnia 8 marca 2023 r., II CSKP 617/22, niepubl. oraz uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego - zasada prawna - z dnia 7 maja 2021 r., III CZP 6/21 i tam przywoływane orzecznictwo; por. też np. wyroki Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 15 marca 2012 r., C-453/10, Jana Pereničova, pkt 33-34, z dnia 14 marca 2019 r., C-118/17, Zsuzsanna Dunai, pkt 40, 51, z dnia 26 marca 2019 r., C-70/17 i C-179, Abanca Corporación Bancaria, pkt 57, z dnia 3 października 2019 r., C-260/18, Kamil Dziubak i Justyna Dziubak przeciwko Raiffeisen Bank International AG, pkt 39-41, z dnia 29 kwietnia 2021 r., C-19/20, I.W. i R.W., pkt 83, 89, z dnia 2 września 2021 r., C-932/19, JZ przeciwko OTP Jelzálogbank Zrt., OTP Bank Nyrt. I OTP Faktoring Követeléskezelő Zrt, pkt 49-50 oraz z dnia 8 września 2022 r., w połączonych sprawach C-80/21, C-81/21 i C-82/21, E.K. i in. przeciwko D.B.P., pkt 67, 74), a następnie - że sąd może podjąć środki zaradcze zmierzające do utrzymania umowy tylko pod warunkiem (jest to jeden z warunków), iż całkowity upadek umowy naraża konsumenta na „szczególnie niekorzystne konsekwencje”, w świetle okoliczności istniejących w czasie sporu lub możliwych wówczas do przewidzenia (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 marca 2023 r., II CSKP 617/22, niepubl.; por. też wyroki Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 3 października 2019 r., C-260/18, Kamil Dziubak, pkt 51, z dnia 8 września 2022 r., C-80/21, C-81/21 i C-82/21, D.B.P., pkt 67, z dnia 27 kwietnia 2023 r., C-705/21, AxFina Hungary, pkt 41 oraz z dnia 23 listopada 2023 r., C-321/22, Provident Polska, pkt 87), z uwzględnieniem rzeczywistych i bieżących interesów konsumenta i z zastrzeżeniem, że „do celów tej oceny decydująca jest wola wyrażona przez konsumenta w tym względzie” w tym sensie, że jeżeli sąd poinformował konsumenta w sposób obiektywny i wyczerpujący o skutkach prawnych oraz szczególnie szkodliwych skutkach ekonomicznych, jakie może mieć dla niego unieważnienie umowy, sąd ten nie może, po uwzględnieniu jego woli stwierdzenia nieważności umowy, sprzeciwić się zrzeczeniu się przez niego ochrony przyznanej im przez dyrektywę 93/13 (por. wyroki Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 8 września 2022 r., C-80/21, C-81/21 i C-82/21, D.B.P., pkt 78 w związku z pkt 74-75 i z dnia 16 marca 2023 r., C-6/22, M.B.,U.B.,M.B. przeciwko X S.A. (M.B.

i in.), pkt 43 i teza, oraz z dnia 12 października 2023 r., C-645/22, Luminor Bank, pkt 29), a z drugiej strony sąd nie może chronić konsumenta przed upadkiem umowy, jeżeli ocenia, że nie naraża on go na „szczególnie niekorzystne konsekwencje”, choćby konsument domagał się tej ochrony (por. wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 12 października 2023 r., C-645/22, Luminor Bank, pkt 38, 40-41).

Przypisanie przez Sąd Najwyższy pierwszoplanowego znaczenia obiektywnej możliwości utrzymania umowy, a wtórnego – temu, czy konsument chce skorzystać z ochrony przed trwałą bezskutecznością (nieważnością) umowy, nie pozostawia pola do rozważań, czy upadek umowy jest niezbędny „aby w ramach ochrony kredytobiorcy konsumenta w relacji z bankiem jako przedsiębiorcą doszło do przywrócenia niezasadnie zaburzonej równowagi kontraktowej”.

Sąd Najwyższy wypowiadał się także co do tego, że uwzględnienie żądania zapłaty opartego na tezie o nieważności lub bezskuteczności tylko części z postanowień umownych, w sytuacji, w której sąd uznaje całą umowę za nieważną, nie stanowi orzekania ponad żądanie i naruszenia art. 321 § 1 k.p.c. (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 lipca 2023 r., II CSKP 1487/22, niepubl.). *In casu* treść uwzględnionego roszczenia jest co do przedmiotu tożsama z żądaniem powódki (zapłata oznaczonej kwoty pieniężnej), tożsama jest jego podstawa prawna (art. 410 § 1 k.c.), a Sąd w żaden sposób nie wykroczył poza jego podstawę faktyczną (zestaw przytoczonych przez powódkę okoliczności faktycznych mających uzasadniać to żądanie), skądinąd typową w tego rodzaju sprawach. To, że w uzasadnieniu – wbrew stanowisku powódki - wykluczył możliwość utrzymania Umowy bez spornych klauzul indeksacyjnych, uznając tę Umowę za nieważną, jest wynikiem samodzielnej kwalifikacji prawnej ustalonego stanu faktycznego, do której dokonania był uprawniony i zobowiązany stosownie do zasady *da mihi factum dabo tibi ius*. Utrwalony charakter zapatrywania, że o tym, czy bez klauzul abuzywnych umowa może być utrzymana, decyduje obiektywne podejście w świetle prawa krajowego, a zatem wola jednej ze stron, w tym konsumenta, nie ma w tym zakresie rozstrzygającego znaczenia, nie pozwala też uznać, iż dokonanie przez Sąd odwoławczy takiej – odmiennej od stanowiska powódki - oceny prawnej pozbawiło pozwanego możliwości obrony swych praw i

doprowadziło do nieważności postępowania, choćby nie był o niej szczególnie uprzedzony. Pozwany, będąc szczególnym profesjonalistą i zastępowany przez profesjonalnego pełnomocnika, miał obowiązek liczyć się z taką kwalifikacją i uwzględniać ją w swej strategii procesowej.

Należy przy tym uwzględnić, że po wniesieniu apelacji, w dniu 7 lutego 2022 r. do akt wpłynęło oświadczenie powódki dotyczące zgody na stwierdzenie nieważności umowy. W dniu zaś 28 lutego 2022 r. pełnomocnik powódki złożył pismo zawierające aktualne stanowisko, w którym zarzucił nieważność całej umowy i wskazał, że żądanie zapłaty wyrażone w pozwie stanowi część pobranych przez pozwanego świadczeń (k. 818). Pozwany ustosunkował się do tego stanowiska, zarzucając (k. 836) m.in. niedopuszczalną zmianę powództwa. Swe zapatrywanie prezentował także na rozprawie zdalnej w dniu 17 sierpnia 2022 r., w której uczestniczyli pełnomocnicy obu stron.

Pozwany nie powinien być zaskoczony zmianą stanowiska powódki także dlatego, że Sąd Okręgowy doręczając pouczenie powódce o skutkach abuzywności postanowień, ujawnił również pełnomocnikom stron zapatrywanie dotyczące możliwego przyjęcia nieważności umowy. Wszystko to oznacza, że pozwany miał możliwość odniesienia się do twierdzenia powódki dotyczącego nieważności umowy i ewentualności uwzględnienia powództwa właśnie na tej podstawie.

Z tych względów, na podstawie art. 398⁹ § 2 k.p.c., Sąd Najwyższy postanowił, jak w sentencji.

(K.L.)